

TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

12. årgang, nr. 4

Forår 2002

FUGLEVAD VANDMILLE VAR I DRIFT SOM EN DEL AF BREDE KLÆDEFABRIK INDTIL MIDT I 1950-ERNE. NU BRUGER LYNGBY-TAARBJÆK KOMMUNE MILLEN TIL MØDELOKALER. TENENS GENERALFORSAMLING 2002 FANDT STED HER, se side 24.

Indhold:

Tråden i øjet (3)	side 3
Rekonstrueret vikingetidsdragt fra Eura	side 10
Husk at få skrevet historien ned	side 12
Besøg hos FFF-erne	side 14
Studiebesøg vedrørende sygeplejerskeforklæder	side 20
UNIKA i Rundetårn	side 22
Invitation: Skovtur til det sydlige Skåne	side 23
TENENs generalforsamling	side 24
Ny i bestyrelsen	side 26
Bog anmeldelse mv.	side 26
Arrangements- og udstillingskalender	side 29
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 31

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55
Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Gærdet 12, 3460 Birkerød, telefon 45 81 15 97
Kasserer: Anni Mejdahl, Nibsbjergvej 10, 7500 Holstebro, telefon 97 42 37 86
Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2002/2003 er prisen pr. år 175 kr.
Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

Tidsskriftet TENEN

Redaktion: Hanne Frøsig Dalgaard, Bredebovej 33, 6.tv, 2800 Lyngby, telefon 45 88 32 67,
ePost hfd@vip.cybercity.dk • Lone de Hemmer Egeberg, telefon 45 81 15 97,
ePost vdblom@worldonline.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,
ePost vofl@mac.com

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne juli, oktober, januar og april.
Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.
Artikler og indlæg sendes til Hanne Frøsig Dalgaard
– meget gerne maskinskrevet, på diskette eller med ePost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 06.05.2002.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer
– så længe lager havs. Prisen er 45 kr.

Flytning meddeles til Post Danmark. Husk at skrive, at du abonnerer på
TENEN, blad nr. 03200 og oplys dit medlemsnummer.

Tråden i øjet

Philip A Sykas: Noter til engelsk sytråds historie (3)

Bomuldstråd

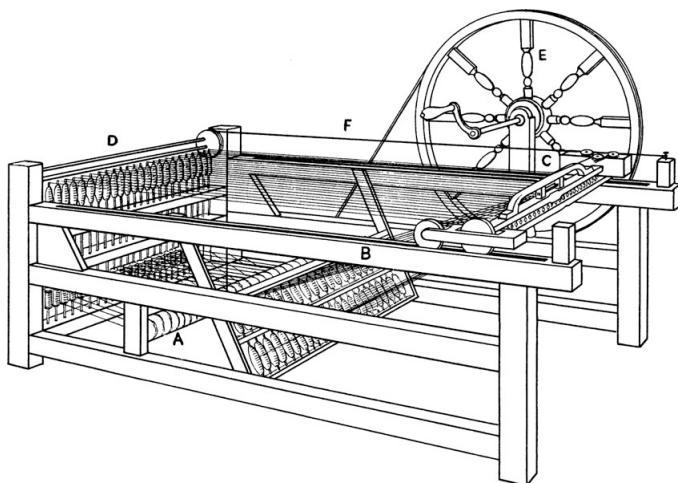
I slutningen af 1700-tallet blev tre forskellige metoder til mekanisk spinning opfundet:

- Hargreaves' spindemaskine (*spinning jenny*) (ca. 1764)
- Arkwright's vingespindemaskine (1769) (*water-frame*), og
- Crompton's mulemaskine (1779) (*mule*)

Jenny producerede et blødt garn, der kun kunne bruges som islæt, mens mulemaskinen muliggjorde mekanisk spinning af fint bomuldsgarn, der var stærkt nok til kædegarn. Mulemaskinen var en kommerciel succes og førte til et dramatisk fald i prisen på bomuldsgarn, hvilket igen stimulerede industrien. "Prisen på et pund bomuldsgarn i nummer 80 faldt støt fra £ 2.10 i 1780 til 21 p i 1810" (Catling 1983:21). Videreudviklingen af mulemaskinen koncentrere-

de sig om at gøre den fuldautomatisk, hvilket lykkedes i 1827 med Richard Roberts' selfaktor. Men spinning på håndbetjente mulemaskiner med mange spindler kunne konkurrere med de fuldautomatiske maskiner til op i 1830'erne. "Selvom mulemaskinen blev videreudviklet i detaljen, så forblev den dog i stort set original form den mest udbredte spindemaskine til slutningen af 1800-tallet" (Catling 1983:21).

Garn spundet på vingespindemaskinen, den tredje opfindelse, var til gengæld stærkere, jævner og indbragte en højere pris end det, mulemaskinen producerede. Det må have fremkaldt stadige forsøg på at forbedre spinningen på vingespindemaskinen. Leigh anfører (1877:207) at "Flere forsøg har været gjort på at forbedre den, og flere patenter udtaget på forbedringer

Hargreaves' spindemaskine, *spinning jenny* (konstrueret ca. 1764), her med Haleys forbedringer ca. 1770.

Fra *A History of Technology*. Oxford 1967.

eller påståede forbedringer, end på nogen anden maskine til hele spektret af processer omfattende kartning, strækning og spinning”. Udviklingen af en løftestang til at regulere opvindingen af garn på spoler og en række forbedringer til at forøge hastighed og antal spoler samt reducere friktion gjorde, at vingespindemaskinen fortsat var konkurrencedygtig. Da den senere blev dampdreven, blev den kaldt drosselstol. Men med henvisning til det tidligere navn (*water frame*) blev den i 1800-tallet også kaldt *water twist*¹⁰ (Butterworth 1823: 106). Senere måtte man erkende, at “kvaliteten af garnet spundet på drosselstol er af en klasse for sig m.h.t. glathed, styrke og særlig egnethed til tråd og kædegarn” (Butterworth 1823:219). Det er dog vanskeligt at udpege en enkelt daterbar teknologisk forbedring ved drosselstolen som årsag til den hastige udvikling i bomuldsSpinneriet i begyndelsen af 1800-tallet. Økonomiske og driftsmæssige faktorer har sandsynligvis været mere afgørende i denne udvikling. Fremkomsten af langfibret bomuld, som eksempelvis Sea Island bomuld, der i England blev importeret fra 1786, kan også have været en faktor.

Det er svært at sige, hvornår man begyndte at bruge sytråd af bomuld. Som nævnt i afsnittet om spinning og tvinding af tråd omtaler Wakefield (1929:Preface) en udførlig bog om bomuldsdublering og fabrikation af sytråd, som måtte trækkes tilbage, fordi den afslørede forretningshemmeligheder. Det var til at forudse, at man ville prøve at fremstille sytråd af bomuld, efter-

som hør var en ret dyr fiber, vanskelig at farve og fortrinsvis blev spundet i hånden. Det ser dog ud til, at sytråd af bomuld ikke blev fremstillet før allersidst i 1700-tallet. Den første dokumenterede henvisning til bomuldstråd, jeg har kunnet spore, er etableringen af “Marsland, Son & Company, som startede virksomhed som *Spinners, Doublers and Sewing Cotton Manufacturers* i Chester Street og Oxford Street, Manchester, i 1798 (Blyth 1947:18)¹¹ Firmaet blev senere kendt for sit bomuldsgarn i nøgler (English 1958:183)¹². Anthony Willich’s *Domestic Encyclopaedia* fra 1802 hævder i omtalen af bomuldstråd, at “hovedparten af fabrikationen af denne foregår i Paisley” Willich 1802:213). Sam Wakefield’s *Cotton Doubling and Twisting* (1929) slår fast, at den tidligste henvisning til dublering af bomuldstråd synes at være forbundet med J.S. Ward’s patent i 1800 (British Patent 2460, 30. december 1800). Selvom dette ikke er helt rigtigt, og patenter så tidlige som Unwins i 1772 omtaler dublering af bomuld (Woodcroft 1857:732), kan Wakefields gennemgang have givet ham forståelsen af, at Ward’s patent havde ret afgørende betydning. I 1804 fastslår John Heppentall’s patent på en maskine til at fremstille tråd, at den “kan bruges til ikke blot at spinde alle slags garn, det være sig bomuld, uld, silke, hør eller hamp ... men også til tvinding af alle former for tråd, sejlgarn, line og snor eller tovværk” (British Patent 2770, 2. juni 1804).

Felkin slår fast (1867:168-9) at bomuldstråd slog an hos Samuel Cartledge’s kniplersker i Notting-

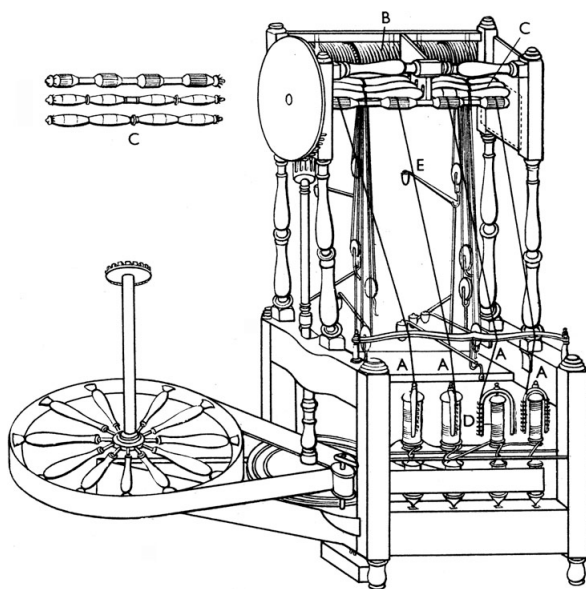
ham i 1805. Selvom det nøjagtige tidspunkt og sted for de første forsøg med bomuldstråd ikke synes dokumenterede, peger alle disse henvisninger på, at den blev introduceret omkring 1800.

Ifølge Paisley-firmaet Clark's egne historikere¹³ startede den ofte hørte historie om bomuldstrådens udvikling som svar på Napoleons Berlin dekret af 20. november 1806. Dekretet forbød handel med England, som derfor blev afskåret fra at importere silke, hvilket nødvendiggjorde, at man tog bomuld i brug i stedet. Napoleons blokade kan meget vel have stimuleret bomuldsspinderiet, men vi ved nu, at det blev grundlagt nogle år før 1806.

Mortimer's *General Dictionary of Commerce* fra 1810 omtaler bomuldstråd og ligeledes, hvordan man farver den sort med en jernopløsning i surt øl. Han tilføjer, at den

engelske industri, som var grundlagt i Paisley, ikke er tilstrækkelig til at dække efterspørgslen, hvorfor man må importere fra Tyskland og Holland. Dette kunne tyde på, at fremstilling af bomuldstråd har bredt sig til områder, hvor man traditionelt fremstillede linned og hørtråd, og at grunden var bomuldens prisbillighed snarere end knaphed på andre råvarer.

Et patent fra 1820 (British Patent 4485:9)¹⁴ på en forbedret droselstol med henblik på at fremstille "tråd eller sysilke eller bomuld" omtaler "to eller flere tråde fra spolen". Den næste fase i sytrådens teknologiske udvikling er afgjort skridtet fra den almindeligt anvendte 2-trådede til en 3-trådet konstruktion. Korrespondancejournalen for garnfabrikant James Clark i Glasgow er bevaret for tiden 1821 til 1828¹⁵ og et brev fra 4. august 1821 til Messr. Ferrier Pol-

Arkwright's vingespindemaskine (1769), *water-frame*.

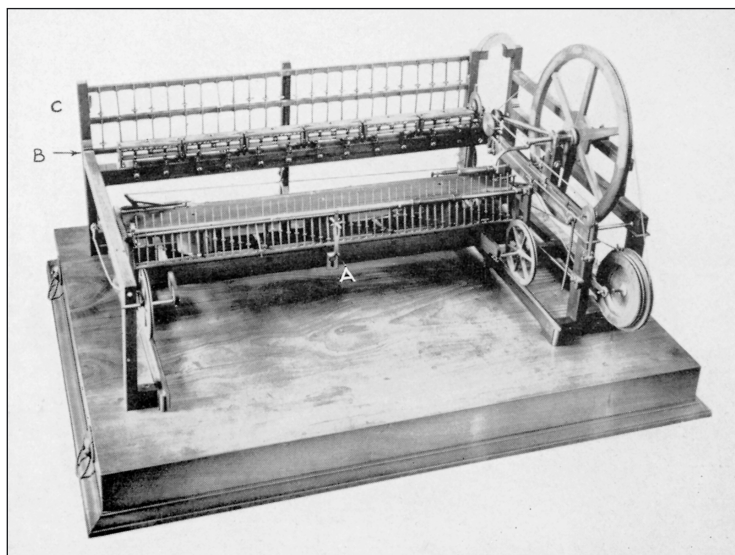
Fra *A History of Technology*. Oxford 1967.

lock & Co. i Dublin anfører "Vi tillader os at tilkendegive, at vi fremstiller bomuldstråd på spoler, 3-trådet hørtråd etc. og er stolte over, at vore produkter er på højde med de bedste på markedet". Et brev af 20. maj 1822 til Leach and Corbett angiver priserne på bomuldstråd på spoler som følger:

- No 10 til 40 3-trådet 5/-
- No 42 til 70 4-trådet dobbeltvundet 4/-
- No 72 til 120 3-trådet enkeltvundet 3/6

The Haberdasher's Guide fra 1826 omtaler fire kvaliteter for sytråd af bomuld: almindelig, bedste og farvet, alle lagt op i nøgler¹⁶, og *bobbin* solgt på spoler¹⁷. *Bobbin* tråd beskrives som "en udsøgt artikel, den bedste er 6-trådet, d.v.s. 6 tråde tvundet sammen til én tråd ... og som noget særligt for denne artikel, er nogle lavet af to eller tre tråde" (*The Haberdasher's Guide* 1826:14).

Perkins *Treatise on Haberdashery and Hosiery* fra 1833 giver flere detaljer om trådtyper og deres udvikling. *Lisle* tråd, en meget fin kvalitet i numre op til 500, siges nu at være fremstillet af bomuld. *Reel* (spole) bomuld nævnes igen som en udsøgt artikel, hvor især Chappee's 6-trådede fremhæves. Hvide og kulørte bomuldsnøgler fås i tre kvaliteter: almindelig, super og bedste eller patent. "Kvaliteten af disse bestemmes ikke alene af trådens finhed, men ved at den er helt hvid; ligeledes ved at den er helt fri for de dun, som dækker den almindelige kvalitet. Fremgangsmåden her til er at føre den hurtigt gennem en gasflamme" (Perkins 1833:5-17). Det slås fast, at gasningen sker "for at få bomulden til at præsentere sig som hør" (Perkins 1833:15). Det er betegnende for håndværkets konservatisme, at ny teknologi sigter mod at efterligne et kendt materiale, formodentlig for at finere

Crompton's
mulemaskine
(1779).

Fra *A History of Technology*. Oxford 1967.

kvaliteter af bomuld skulle ligne den dyrere hør. Det er usikkert, hvornår gasning af bomuldstråd først blev taget i anvendelse, eftersom gasning i forvejen brugtes i andre tekstile sammenhænge. En "singeing" teknik (d.v.s. gasning) blev patenteret af Samuel Hall, bleger og bobinetproducent, i 1817 (Murfet 1991:352).

Et brev af 19. januar 1822 fra James Clark til Flint Ray & Nicholson i London antyder, at man har kunnet få bomuldstråd, der matchede kjolestoffers farver. "Vi har endvidere vedlagt 15 spoler assorterede farver i No 18 som en prøve i det håb, at De vil finde dem tilfredsstillende. Hvis dette skulle være tilfældet, beder vi Dem afgive ordre straks, da vi ikke farver et større parti før vi har hørt Deres mening. Et par dage vil være tilstrækkeligt til at have dem klar. Vi vil ligeledes være Dem taknemmelig, om De vil fortælle os, om to eller tre numre vil være tilstrækkelige for disse farver, som for eksempel nummer 18 til trykte bomuldsstoffer og omkring 36 til silkestof, eller eksempelvis numrene 20, 30 & 40 - grunden til at vi nævner dette er, at vort lager bliver uforholdsmæssig stort, dersom vi fremstiller fuldt sortiment af numre i hver enkelt farve".

Et andet brev (25. januar 1822) angiver at "prisen for assorterede farver er den samme som for hvid og sort, undtagen for specielt kostbare farver som pink". I 1824 havde firmaet standardiseret udvalget af farvet tråd: "farver som købes assorteret i dusin fremstilles kun i nummer 24, som er den mest velegnede til dameskrædderi ..." (brev af

23. januar 1824 til Alexander Knox i New York).

Vi mangler endnu at få bekræftet disse oplysninger om brugen af matchende tråd, i modsætning til hvid, på bevarede dragter fra 1820'erne. På bevarede dragtdele ses 3-trådet S-tvundet bomuldstråd omkring 1825-30, men nærmere undersøgelser er nødvendige for at afgøre, om en mere præcis datering kan ske ud fra dette kriterie. 6-trådet konstruktion er endnu ikke set i bevarede eksempler fra perioden, men en undersøgelse af materialer indikerer, at man i 1830'erne sjældent brugte fin hørtråd til kjolesyning, men næsten udelukkende var gået over til bomuldstråd.

Med overgangen til den mere runde 3-trådede struktur kom tilskyndelsen til at udvikle en mere glat og glansfuld efterbehandling på bomuldsgarn. En tiltalende finnish har altid været en vigtig faktor for tekstilkunder. I dette tilfælde kan der også have været et ønske om at efterligne den dyrere og eftertragtede silke. Patentlitteraturen giver detaljerede oplysninger om udviklingen af *glacé* og børstede garntyper. John Burns Smiths opfindelse fra 1843 anvender et trug med tyndt limvand til at væde garnet "og ved at føre de løse fibre sammen at fremstille en jævn og stærk tråd" (British Patent 9760, 8. juni 1843). Newtons patent fra 1846 består i at give "tråden et skinnende udseende" ved at dyppe den i limvand og derefter glatte overfladen med skovlblade. (British Patent 11,092). I 1850 patenterede D'Orville og Partington et "apparat med hvilket tråd eller garn i fugtig eller våd tilstand strækkes

og tørres opspændt, hvorved det får en fremragende efterbehandling” (British Patent 13,413, 17. december 1850). De påberåbte sig, at deres metode gav et produkt, der ikke snoede sig om sig selv, og dette kan have været et andet formål med efterbehandlingen¹⁸. I 1851 patenterede Milns og Pickstone et “sæt ruller til at føje stivelse eller anden gummiagtig substans til fibermaterialer under spinning og dublering” (British Patent 13,449, 11. januar 1851). Men det var Godfrey Ermens opfindelse fra 1851, der skulle vise sig mest effektiv til at give bomuldstråd glans “ved at udsætte tråden for friktion ved hjælp af runde børster ... mens den er strakt og i bevægelse” (British Patent 13,670). Ved at apprettere med sæbe og voks før børstningen fik man en meget jævn og skinnende tråd, der blev solgt som *glacé*.

En anden vigtig opfindelse var bomulds-kæmmemaskinen, som blev introduceret for engelske spinderier på Verdensudstillingen i London 1851. I de følgende årtier blev kæmmet bomuld anvendt af de store bomuldsfabrikanter for de bedre kvaliteter af sytråd (Marsden 1886:135). Først i slutningen af århundredet kom udviklingen af bomuldstråd, der helt lignede silke, med den skinnende mercerisering. Skønt John Mercer patenterede sin behandling af bomuld med kaustisk soda i 1850, var denne kun beregnet på at forbedre optaget af farve (British Patent 13,296). Den silkeagtige glans, som ætsningen giver udspændt, langfibret bomuld, blev ikke opdaget før 1895. Merceriseret garn med højglans blev først produceret kommercielt

omkring efteråret 1896 (Marsh 1941). En redegørelse for mercerisering i England, bragt i *Textile World* (Clark 1924) fastslår at “Året 1896 markerer klart grundlæggelsen af mercerisering for glans industrielt og på kommerciel basis i Tyskland ... men der gik mindst et år eller to, før mercerisering til glans var tilstrækkelig udviklet her i landet til, at man kunne kalde det en industri eller kommerciel succes”. Året 1897 må derfor anses for en *terminus post quem*¹⁹ for merceriseret sytråd.

Merceriseret bomuldstråd blev hurtigt markedsført som erstatning for silke. Tidligere havde man ikke kunnet farve bomuldstråd, så den passede til klare farver. En håndbog i kjolesyning fra 1894 bemærker at “hvis bomuldstråd ikke kan fås til uld i klare farver, skal man ikke spare nogen udgift for at anvende en passende silketråd, da bomuld som er for lys eller mørk, ses meget tydeligt i sømmen” (Davis 1894:28). Forfatteren fortsætter med at bemærke at “bomuld hurtigt kommer til at se luvslidt ud og miste sin friske farve, hvorfor den aldrig bruges til pyntesømme, på kantninger eller andre steder hvor stikningen ses; i sådanne tilfælde bør man bruge silke på alt andet end bomuldskjoler” (Davis 1894:160)²⁰.

Merceriseret bomuld kan tydeligt identificeres i mikroskop og er fundet i bevarede kjoler fra 1900-1910. Men silke var stadig det foretrukne materiale i arbejder af høj kvalitet. Selv i 1920'erne påstod man, at silke “er lettere at presse og knækker ikke så nemt som bom-

uldstråd" (*Women's Institute Library of Dressmaking* 1926:2).

For at opsummere blev 1800-tallet indrammet af to store forandringer i sytrådens historie: bomuldsfiberen blev introduceret i begyndelsen af århundredet, og udviklingen af den glansfulde mercerisering i slutningen. Midt i århundredet gik udviklingen imod en jævn vokset tråd, og ca. 1850-1870 v der en udvikling imod en tretrådet konstruktion.

Noter – fortsat:

10. Butterworth anfører (1823:6) at "*Hank twist* er det der spindes på *water* eller *twist frame* ... På dette stadie [i fed] bliver det somme tider appreteret ... det består i at tråden bliver mættet med limvand hovedsagelig fremstillet af hvedemel kogt i vand med lidt lim.
11. Marsland, Son & Co. blev i 1887 opkøbt af William Waller & Co., men videreførtes separat og var i 1897 et af 14 firmaer, der forenedes i The English Sewing Cotton Company.
12. Brunel tilskrives opfindelsen i 1802 af en maskine til at vinde tråd i nøgler, og en tegning fra 1812 er bragt som stik i Rees' *Cyclopedia* (Plates Vol. 2, Plate XII "*Machine for winding sewing cotton into balls*") Se English 1958:183.
13. Se for eksempel "*A brief history of cotton thread*" i Cooper 1976:216 og "*The Clarks of Paisley*" i Anon. 1884.
14. Civilingeniør James White fra Manchester.
15. James Clark's Letter Book 1821-28 and 1839-42. Glasgow Business Record Centre UGD 199/7/2/1.
16. English skriver (1958) at "Brunels opfindelse i 1802 af en maskine til at lægge op i nøgler resulterede i, at en del af trådproduktionen blev lagt om til nøgler". Forfatteren til en artikel i Rees' *Cyclopedia* forklarer hvorfor det blev så populært at lægge sytråden op i nøgler. Han beskriver hvordan de mange krydsende tråde i nøglet lægges "så det kommer til at fremtræde meget smukt" (citeret af English 1958:183-4).
17. *Bonnet* eller *stay* bomuld solgt i fed, der omtales samme sted, anvendtes til indlæg i quiltning, og ikke til at sy med. Det samme gælder antagelig for den 12- og 15-trådede bomulds *leish*, som James Clark noterer som "anvendt af vævere her og ligeledes af damer og modister i stedet for silke især til korsetter". Brev af 7. september 1821 til Ferrier Pollock & Co. i Dublin. Glasgow Business Record Centre UGD 199/7/2/1.
18. At snoningen skulle være i balance havde man ikke helt forstået på det tidspunkt, og man udregnede den empirisk. Bomuldsspinder James Montgomery bemærkede at "Ingen regler kan fastsættes for, hvor meget et garn skal snos, da der er store kvalitetsforskelle på bomuld, og garnet skal tjene forskellige formål. Følgende oversigt bygger på erfaring og vil nok i almindelighed blive anset for lige så god som den der kan udregnes" (Montgomery 1850:49).
19. Dvs. "tidspunkt efter hvilket"

20. På den anden side bør man på vaskbare bomuldskjoler “sy alt i bomuld; silke ændrer farve i vask, og er derfor ikke anvendelig til hverken indvendige eller udvendige sømme (eller knaphuller)” (Davis 1894:160).

Dette er tredje fjerdedel af artiklen. Den første blev bragt i TENEN – 12. årgang nr. 2. Resten følger i næ-

ste nummer af TENEN, og planlægges senere udgivet samlet, sammen med bibliografi mm. Eventuelt også et addendum med seneste forskningsresultater.

Nogle engelske betegnelser har ikke kunnet oversættes, da vi ikke har tilsvarende ord på dansk – disse anføres i kursiv.

Oversættelse: Lone de Hemmer Egeberg

Rekonstrueret vikingetidsdragt fra Eura

Den første marts 2000 indtog Tarja Halonen den mest magtfulde post i Finland som republikkens ellefte præsident – den første kvinde af slagsen. Hun er uddannet jurist, har siddet i Parlamentet fra 1979 og har siden 1987 været socialminister, justitsminister og udenrigsminister.

Tarja Halonen er som Finlands præsident ansvarlig for udenrigs- og forsvarspolitikken. Hun tror oprigtigt på EU samtidig med at hun taler samernes sag.

Alligevel har pressen tit travlt med at behandle helt andre aspekter af personen Tarja Halonen, nemlig hendes tøj. Sidste år i december fik ugepressen travlt:

På Finlands nationaldag den 6. december inviterede præsidenten traditionen tro landets spidser til “Selvstændighedsfest”.

Alle festdeltagere mødte op i stiveste galla og fjernsynet var på

pletten og kommenterede alle damernes kjoler på den mest overbevisende måde.

Præsidenten ankom planmæssigt som den sidste; men så fik kommentatorne ordene i den gale hals, for Tarja Halonen var klædt i en kjoletype, som de ikke havde forberedt sig på hjemmefra.

Præsidenten var nemlig klædt i en rekonstrueret vikingetidsdragt fra Eura i det sydvestlige Finland, hvor en del af hendes familie stammer fra. Rekonstruktionen “forelskede” hun sig i, da hun åbnede en vikingeutstilling i Washington i år 2000. Hun har efterfølgende modtaget én som gave.

Rekonstruktionen er udført med udgangspunkt i arkæologiske fund i en vikingegrav, hvor man har fundet omkring 90 små stumper tekstil, som trods 1000 års ophold i jorden er blevet bevaret af smykernes tilstedeværelse.

Tarja Halonen blev i 1979 valgt ind i Parlamentet lige efter hun havde fået datteren Anna. Som enlig mor passede hun både karriere og barn.

I 1985 mødte hun embedsmanden Pentti Arajärvi, men indtil sidste år, hvor parret rykkede ind i præsidentpaladset, boede de hver for sig – dog i samme opgang.

Nu er de blevet viet, for præsidenten er også kirkeoverhovede. "Problemet" er nu at finde en betegnelse på finsk for en præsidents mand?

*Familien har i øvrigt to katte og en skildpadde boende i præsidentboligen. Dem kan man se billeder af på internetadressen:
www.president.fi/netcomm/*

Eura-dragten er lavet af uldent stof i grønlige og blålige nuancer. Der er bronzesmykker, glasperler samt sølvmonter i en halskæde. Om livet er der en bæltesnør med en stor dragtkniv – som kaldes en puukko. Der er rekonstrueret syv forskellige vikingetidsdragter i Finland.

Tarja Halonen er glad for sin dragt – hun siger: "Finske kvinder har jo til alle tider været prægtigt klædte ved festlige lejligheder."

Kilder: Dagbladene *Länsi-Suomen* (Vestfinland) samt *Hufvudstadsbladet*. Begge fra 8. december 2001.

Tak til Hanna Tähtinen for bistand med oversættelse

Husk at få skrevet historien ned, medens tid er!

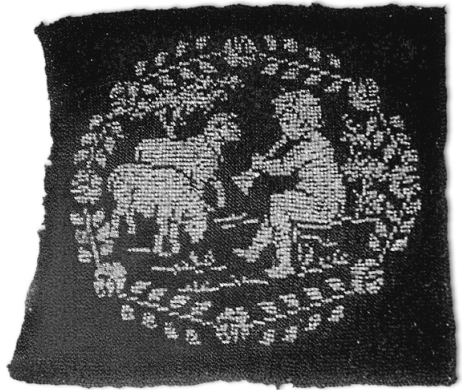
Et af TENENs formål er at ansprende til, at vi skal sætte pris på de tekstiler og andet, vi har i vort øje - sørge for i tide at få skrevet historien ned, så efterkommere også kan få mulighed for at glæde sig over tingene på samme måde, som vi selv gør, ved at kende til, hvem der har haft dem før.

I vinter har jeg mødt forskellige personer, som har fortalt mig følgende om elskede tekstiler.

*

Niels Laursen, nu pensioneret postbud i Brede, har fra sin hustru Ellens barndomsegn på Mors forskellige arbejder med motiver i perler. Det er bedstemoderen Kristiane, der har strikket dem i sine sidste år, indtil hun døde i 1938. Hun ernærede sig og sine børn ved at sy for folk og gik omkring med symaskinen. Da hun blev gammel og plaget af gigt, så fingrene var blevet helt krogede, blev det derimod strikkepindene, hun tog fat på. Mønstrene er fra 1870-80 og beregnet til korsstingsbroderi, men hun har omsat dem til perlestrikning. Perlerne skaffede hun fra lameskærme.

Resultatet kan nu beundres i en hvid selskabstaske med bøjlebeslag og kæde, forneden knyttede frynser og på forsiden en grøn buket - mange vil nikke genkendende til typen fra omkring 1920. Et par elegante sorte uldne handsker - vel fra omkring samme tid - har kraver, der når op over håndleddene, hvor de har en fin lille blomsterfigur. Et brilleetui er også sort og har et rudemønster på forsiden. Et rektan-

gulært stykke er indrammet som et skilderi, 30 x 40 cm, det har på sort baggrund et ovalt motiv af en bladranke og i midten et par næbbende fugle. Det mest velbevarede i samlingen er antagelig tænkt til et pudestykke, sort med gyldne perler, en rosenranke omgiver en siddende lille hyrdedreng, der blæser i sit horn for de to får.

*

Kirsten Thomsen har ikke noget billede af den bakkesserviet, som er sagens kerne, men beskriver til gengæld meget intenst glæden ved at fastholde oplysningerne om slægten i forbindelse med tingene. Vi mødtes på Rigsarkivet, og kom i gang med at drøfte vores oplevelser, for Kirstens vedkommende om slægtsstudier. Om bakkesservietten lyder historien:

Tak for samtalen på Rigsarkivet i sidste uge. Det er altid fornøjeligt at tale med ligesindede, som er lige så "bidt" af ting som én selv.

Som omtalt sendte jeg en gammel bakkerviet, broderet af tip-tip oldemor i Danmark, som fødselsdagsgave til et familie-medlem i Utah.

Jeg måtte putte den sammenrullede serviet i et plakat-rør som jeg selv havde anvendt som hylster til strikkepinde, og jeg var tvunget til at rulle billeder og brevet med historien udenom røret, godt beskyttet af etiket og kraftig plastfolie, da der ikke var plads i røret.

For modtageren opstod der i første omgang nogle forviklinger, indtil brevet og billederne kom for en dag. Det krævede en ekstra brevveksling med Kirsten i Danmark.

Men så går det op for modtageren i Utah, at det er "ting og sager", jeg har sendt hende. Så fejler hverken hendes eller bedstemors begejstring det mindste. Bedstemor Karen Marie Hansen Degn, nu i Utah, men født 1904 i Danmark, - er barnebarn af Ane Hansen Degn født 1850, som syede servietten.

Kirsten opbevarer med veneration svarbrevene fra Utah, tre i alt, som påmindelse om, hvor vigtigt det er at få den fulde historie med for at forstå, og slutter:

Denne lille "hårrejsende" historie er mit bedste eksempel på, at ting ingen værdi har, hvis de ikke har en medfølgende historie. Så er tingen bare en gammel ting, som skal være intet mindre end "et kunstværk" for at overleve de næste mange år. Har tingen derimod en historie, får den dermed tilknytning til den person som har den, og er blevet en "uvurderlig skat", som

fortjener at overleve i familiens eje. - En forsikring der da også gives mig.

*

Margit Hvidberg-Knudsen i Fåborg tænker sig, at det har interesse for TENENs læsere at høre om hendes farmor Alma Falcke, der omkring år 1900 underviste i kunstbroderi, hvilket hun også forsøgte at lære Margit - uden held, som det siges, og historien passer fint i vores sammenhæng.

Alma Falcke var født i sidste del af 1800-tallet og levede indtil omkring 1950. Hun var datter af en snedkermester, der ejede en stolefabrik i Ravnsborggade i København. Som lille pige faldt hun ned af en sofa og ødelagde sine hofter, hvorfor hun livet igennem gik med to stokke. Det var vel også derfor, at hun fik en uddannelse i kunstbroderi, hvilket hun selv underviste i. Det går ud på, at man i stedet for at male med en pensel syede med tråde, så billedet lignede et maleri. Det blev brugt som billeder

og som udsmykning på kakkelovns-skærme.

Tre billeder er endnu i behold: De to forestiller et skovparti med vandløb, det tredje gengiver en kat.

Som ejeren skriver, "Hvis man ikke vidste, at de var syede, kunne man tro, de var malede".

Margit Hvidberg-Knudsen er villig til at overlade disse billeder

til museer eller andre interesserede - Mon nogen i TENEN kan give et bud, så vi kan medvirke til, at de finder et nyt hjem, hvor de bliver påskønnet med historien i behold? Så ring eller e-mail til redaktionen, så vi kan knytte kontakten.

Hanne Frøsig Dalgaard

Besøg hos FFF-erne - 1

Den 24. februar var en snes mennesker samlet i de hyggelige lokaler Foreningen til Folkedansens Fremme har på Nørre Farimagsgade i København.

Hanne Eriksen, der er leder af stedet, bød velkommen og fortalte

engageret træk fra foreningens historie. Foreningens formål er at indsamle viden om dans, musik og folkedragter fra 1800-tallet. Senere fortalte Hannes datter Mette om hårsmykker og demonstrerede den gamle kunst.

Hanne Eriksen viser én af Ida Winklers tegninger frem.

Angående FFF-erne: Med inspirationen fra den svenske folkedansergruppe "Philochoros" fra Uppsala afholdt man i året 1900 et pressemøde, og en gruppe studenter tog rundt i Danmark og lavede opvisninger. Disse rundrejser fortsatte i 1901, hvor man også begyndte at indsamle materialer. Der blev udført dragtkopier og fremstillet en dukke med samme dragt. Der blev fremstillet ca. 30 forskellige dukker, hvoraf kun 2 er tilbage pga. tyveri. Dukkerne blev bl.a. brugt i forbindelse med forevisning af, hvordan en folkedragt kunne se ud.

Foreningen fik fremstillet nogle snitmønstre. Man havde også F. C. Lunds billeder og Louise Ottesens bog om danske dragter. Desuden optegnede Anne Sofie Boesen Dreyer dragter på Nationalmuseet efter opmålinger og Ida Winkler tegnede mod betaling en mængde tegninger, som man i dag værdsætter meget.

Disse personer er bare et par af de mange, der har sat deres fingeraftryk på foreningens fine samling. "Dragtkuverter", som det også hedder den dag i dag, har gennem mange år kunnet lejes. I den brune kuvert, som det fra starten af var, kan man finde mønstre og beskrivelser - nu også billeder - så man også i dag har en god hjælp til at fremstille en folkedragt.

De mange dragtkuverter blev i starten udlånt fra et privat hjem indtil man i 1976 flyttede til Kongens Have. Dengang var der 16 damer og én mand, der to gange om ugen betjente interesserede. I 1999 flyttede man til de nuværende lokaler. Efterspørgslen i dag er ikke

så stor og pt. er der kun åbent om tirsdagen.

FFF-erne har mange dragtdele, som medlemmer gennem årene har doneret. Hanne havde bl.a. hængt Dines Skaftes Jespersens dragt frem. En større samling væveprøver er også en guldgrube. Foreningen udgiver trinbeskrivelser, sangbøger og spillemandsnoder. Folkedragter er i tidens løb også blevet udnyttet til reklamer for bl.a. vaskepulver og øl.

Og så til det med håret! Mette Eriksen er bidt af hår! Hun er en ildsjæl, der ikke helmer før målet er nået. Hårflætning - altså til smykker og kærestegaver - er endnu en levende tradition i Sverige. Pigerne flettede først med hestehår og lærte senere at bruge menneskehår. De rejste bl.a. rundt i Norden, England og Frankrig. Ved salg af smykkerne kunne de ofte redde den hjemlige gårds økonomi. Fra gammel tid er der blevet fremstillet urkæder, halskæder, ørelokker og ringe af menneskehår. Det har været en svær proces at tilegne sig denne specielle teknik. Der er ikke mange, der i dag kan kunsten, og endnu sværere er det at få nogen til at vise sig teknikkerne. Svenskerne vil ikke lære deres kunnen fra sig til danske piger, og Mette skulle til Schweiz for i et afsides område at finde en gammel dame, der gerne vil give sin viden fra sig. Efter det første kursus fortsatte Mette hjemme med et fletteapparat i form af en papkasse. Senere har hendes far fremstillet et elegant fletteapparat som det, der kunne ses i TENEN 12. årg., nr. 3 side 7.

Brud på hårsmykker er ofte forekommende, og de kan ikke re-

Besøget hos Foreningen til Folkedansens Fremme var for alle deltagere en spændende og fornøjelig eftermiddag.

pareres. Specielt er kugler af hår meget lidt slidstærke. Hår styrkes ved, at flere bruges sammen i bundter af 3 til 50 hår. For at kunne flette med hår skal længden mindst være 25 cm, og hårene skal ligge samme vej. Mette demonstrerede sin tålmodighed og akkuratse med hårarbejdet, og vi så et arbejde, hvor der blev flettet omkring en pind. Resultatet bliver en rørform dannet af et fint netmønster.

Som et ekstra indslag fortalte fru Wilhelmsen, der var deltager i arrangementet, om sin mor Karen

Andersen, der netop havde forsket meget i de svenske pigers traditioner omkring hårfletning. En bog: "Hårkullorna fra Våmhus" skrevet af Gerda Wilhelmsen og hendes søskende, blev i samarbejde med Bangsbo Museet udgivet 1984. Bogen: ISBN: 87-7320-268-1.

Museet i Frederikshavn har vist nok en af Danmarks største samlinger af hårsmykker.

Tak til Hanne og Mette Eriksen for en inspirerende eftermiddag.

Hanne Høeg.

Besøg hos FFF-erne – 2

Besøget hos Foreningen til Folkedansens Fremme var for alle deltagere en spændende og fornøjelig eftermiddag. Hanne Eriksen fortalte

om foreningens historie, som er et imponerende resultat af en gruppe entusiastiske, frivillige menneskers arbejde. Foreningen fylder

den 13. april 101 år. Hanne er leder af kontoret, og hun holder foreningens lokaler åbne for alle hver tirsdag fra 10 -16. Vi fik lov til at se noget af dens fine samling af dragtstykker, med broderede huenakker, tørklæder, kniplede korsklæder, væve-, strikke- og broderiprøver o.s.v. Ja, selv hendes egen favorit, en samling af dansesko, der sikkert kunne give stof til en digter som H.C. Andersen!

Dukkerne var de oprindelige modeller til at sy dragterne efter, men desværre var der kun to af disse smukke gamle, dragtklædte porcelænsdukker tilbage, resten var blevet stjålet. Det må have været en fin samling. Hanne fortalte, hvordan deres fine og ret unikke samling af snitmønstre til dragterne tog form, efter en grundig og årelang undersøgelse af Nationalmuseets dragter af Anne Sophie Boesen Drejer og Ellen Andersen fra 1940. De tegnede og beskrev alle dragter ned til mindste detalje, og informationerne blev samlet i store brune kuverter. Den dag i dag hedder de nye mapper stadig "dragtkuverter". Der er over 120 i samlingen. Dengang var der ingen fotokopimaskiner eller computere til at skrive på, ej heller plastlommer. Alt er håndtegnet og farvelagt, skrevet på maskine og pænt pakket i plastik og samlet med tape. De vigtigste afsnit har Anne Sofie Boesen Drejer understreget med rødt. I nogle kuverter var der endog et sort/hvidt foto, men det var en luksus, som man kun sjældent havde råd til. Det var forbudt at fotografere på Nationalmuseet. Man skulle bruge museets egen fotograf, selv om Nationalmuseet fik

Mette Eriksen viste teknikken på sit flettebord, som er forskelligt fra de svenske, idet hun skal stå op ved arbejdet og gå rundt om bordet.

en ekstra kopi af hele det store projekt. Men bøger var ikke så dyre, og man kan se flere eksempler i foreningens bogsamling, hvor der er klippet billeder ud af bøger i stribevis, specielt til hovedtøj. Det er et rørende syn, der viser, hvor stort et arbejde der ligger bag det hele. Ida Winkler har også tegnet til foreningen i nogle år, men er blevet lønnet for sit arbejde. Her kan nævnes en fantastisk flot samling af broderitegninger, som enten har et num-

mereringssystem eller er farvelagt, lige til at brodere efter. Selv stingenes retning er med i tegningerne. Det er simpelthen en kunstudstilling værdig.

I 1976 fik Foreningen lov til at leje Hercules Pavillonen i Kongens Have og havde til huse i de historiske lokaler indtil for fire år siden, hvor Hercules Pavillonen skulle anvendes til noget mere "kulturelt". Sådan var ordlyden i begrundelsen for lejekontraktens opsigelsen. I dag har Foreningen til huse i Nørre Farimagsgade 19, hvor den bor til leje i kælderetagen. I 1976 var der 1000 medlemmer i Foreningen. De var særdeles aktive, idet der blev udlejet 3-400 dragtkuverter om året. Et tal der desværre er dalende i dag. Med en medlemskreds på kun 175, hvor over halvdelen er over 70 år, blev der sidste

år kun udlejet 20 kuverter. Det er en trist afspejling af håndarbejds udvikling i en moderne verden. Der sættes ikke længere pris på at undervise i kvalitetshåndarbejde i skolerne. Børnene er ikke opdraget til den disciplin, som det kræver, og lærerne er for inkompetente. I hjemmet har de fleste alt for travlt med hverdagspligterne til at finde den fornødne tid til håndarbejde. Det er i sig selv ironisk, når vi ser, hvor mange hjælpemidler vi råder over i dag i forhold til tidligere generationer. I dag har selv en bestemor travlt med sin egen karriere! Der er heller ikke megen aktivitet inden for voksenaluddannelse i håndarbejde, fordi det er svært i dag at tjene penge inden for håndarbejdsbranchen. Folk er ikke indstillet på at betale den kostbare timeløn. Apropos timeløn! Forenin-

*Hårsmykkeudstilling
hos FFF'erne.*

gen ejer to utroligt flotte, broderede huenakker fra Pakistan, som er købt til en brøkdal af, hvad et tilsvarende arbejde ville have kostet i Danmark.

Men, når det er sagt, var det vidunderligt at høre Hannes datter, Mette, fortælle om sin passion for hårfletning. Trods stort besvær og megen modstand er det alligevel lykkedes hende at lære dette indviklede og nu om dage sjældent se-te håndarbejde. Mette havde set en film om hårfletning, og hun var så fascineret, at hun simpelthen måtte lære det. Desværre var efterkommerne efter de berømte hårkullorna fra Våmhus i Dalarna overhovedet ikke villige til at lære deres håndarbejde fra sig. Dette privilegium gives kun til svenskere, som er født i området. Men så nemt gav Mette ikke op. Efter ti års søgen fandt hun endelig en dame i Schweiz, som underviste. Det blev til en lang rejse til området i nærheden af Vierwaldstatter Söen, hvor en ældre dame underviser i et malerisk Gasthaus helt oppe i bjergene. Mette har nu flere gange været i Schweiz, hvor hun har fået undervisning, som hun har betalt helt af egen lomme. Hun er stadigvæk helt bidt af sit håndværk, og vi kunne tydeligt mærke hendes kærlighed til hårfletning ud fra hendes levende og spændende fortælle-måde. Hun er nået så langt med sit håndværk, at hun nu sælger af sine hårsmykker.

Hun viste os teknikken på sit flettebord, som er forskelligt fra de svenske, idet hun skal stå op ved arbejdet og gå rundt om bordet. I Sverige sidder man ned, og det er bordet, der drejer rundt. Vi var alle

dybt fascineret af, at det overhovedet kunne lade sig gøre at arbejde med de næsten usynlige og meget fine hår. At det kunne blive til smykker er helt utroligt, men den kogning, som smykkerne får til sidst, resulterer i en fast og holdbar form. Mette fortalte os, at den mest skånsomme permanent af vort eget hår vil være at holde hovedet med curlerne i kogende vand i 15 minutter!

Det var meget interessant og endnu en ekstra nydelse til dagen, at vi havde Gerda Wilhelmsen som gæst til Tenens arrangement. Gerdas mor, Karen Andersen, foretog en omfattende forskning i emnet hårfletning og det var hendes ønske, at hendes børn i samarbejde med Bangsbo Museet skulle udgive en bog. Karen døde i 1982 i en alder af 83, og i 1984 udkom "Hårkullorna fra Våmhus", som er et pragtfuldt informationsværk med historien om de særprægede kvinder fra Dalarna, deres håndværk og deres livsstil.

Det var et virkeligt vellykket og lærerigt arrangement, og vi er Hanne Eriksen og hendes datter Mette dybt taknemmelige for ikke alene deres spændende fortællinger, men også for kaffe, te og hjemmelavede kager, som de ekstra havde lavet og serverede for os. Til dem, der ikke kunne være med til denne spændende eftermiddag, kan jeg varmt anbefale et besøg hos Foreningen til Folkedansens Fremme på en tirsdag, hvor der er åbent.

Bogen kan stadig bestilles hos Bangsbo Museet og koster 167 kr.

Avril Bayne

Studiebesøg vedrørende sygeplejerskeforklæder

Hvis man tror, at et sygeplejerskeforklæde er et entydigt begreb, er man offer for en misforståelse. Dansk Sygeplejeråd har oprettet et museum i det tidligere Kolding Fjord sanatorium, og ved et besøg dér gav museets leder Inger Marie Børgesen gode muligheder for at se de indsamlede effekter.

Museet består dels af nogle særdeles livagtige tableauer repræsenterende vilkårene for sundhedsvæsenet gennem godt 100 år, dels af et stort bibliotek med bøger, billeder og anden dokumentation af dagliglivet for erhvervets udøvere. Endvidere er der et depot med uniformer og diverse tekstiler og remedier, som er indsamlet i sidste øjeblik, inden skraldespanden truede.

Jeg fik carte blanche til at se billedmateriale, kopiere og opmåle forskellige forklæder samt et løfte om, at man fra TENEN må komme igen og eventuelt fotografere.

De første sygeplejerskeforklæder ser ud til at have været uden smæk og uden bindebånd, men med en skråtstillet knapning bagpå – fleksibelt til forskellige hoftebredder. De menes at være afledt af vågekones / stuekones påklædning.

De kendes fra 1860-erne, hvor den første dokumentation foreligger. Da Københavns Kommunehospital sidst i 1870-erne blev etableret, benyttede sygeplejerskerne lange gummiforklæder som beskyttelse, og da Bispebjerg Hospital kom til i 1913, havde uniformen store hvide lærredsforklæder. Fra og med den periode anvendes disse over hele landet; men hvert syge-

Herning Sygehus, model 1942-43.

hus havde egne ideer om, hvordan detaljerne i uniformen – deriblandt også forklædet – skulle være.

Model ca. 1940.

Visse ting er interessante at iagttage: Man kunne aflæse personalets status ved påklædningen, idet kun sygeplejersker og elever bar forklæde, mens forstander og oversygeplejersker ikke havde dette beklædningsstykke med i deres uniform. Som elev på prøve skulle man naturligvis af praktiske grunde bære forklæde; men først når prøvetiden var overstået efter 1/2 år, og den egentlige elevtid begyndte, fik man lov at bruge forklæde med smæk. Smækken var nemlig mange steder en selvstændig del af forklædet. Den kunne have forskellig form, være firkantet eller rund i udskæring – de runde er muligvis ældst – og kunne knappes på underdelen. Smækken brugtes kun, når man arbejdede ved sygesengen. Ved officielle lejligheder og fotografering blev den knappet af.

Forklæderne skulle nogle steder anskaffes privat, og der er eksempler på, at man ca. 1940 kunne få et snitmønster og sy forklædet selv. Faconen var delvis præget af moden fx hvad angår længden; men fælles for dem er:

- De skulle være fleksible i størrelsen.
- De var lavet af stærkt, tæt vævet lærred.
- De var ofte syet med kapsømme, så de var vendbare – med en lomme på hver side.
- De skulle kunne rulles og var derfor i enkel flad model forsynet med enten lærredsknapper eller med dobbelte knaphuller til at hæfte sammen med løse dobbelte knapper – næsten som manchetknapper.

Ligesom ude i “den virkelige verden” blev forklæder afskaffet som uniformsdel i løbet af halvfjerdsere.

Margit Ambeck
august 2001

UNIKA - i Bibliotekssalen i Rundetårn

... til 12. maj 2002

Selskabet for Kirkelig Kunst fejrer 75 års jubilæum, og det er anledningen til, at vi i en måned får mulighed for at tage Selskabets fornemme produktion i øjesyn. Udstillingen rummer 75 messehageler ophængt som en overvældende procession, og længere fremme i salen er bispekåberne stillet frem i gruppe. Messehagelerne har fundet deres plads efter, hvordan de klæder hinanden og uden skelen til tidsfølge, kunstneriske eller andre hensyn.

Der åbner sig for den besøgende en betagende vandring med stop ved de pragtfulde udenlandske silkestoffer og de vekslende tolkninger af den farveskala, som bruges ved gudstjenesterne på de skiftende årstider, men også danske væveres stoffer udviklet til de specielle opgaver.

For at kunne gøre fyldest til beklædning kræver stofferne tildannelse, og for så kostbare materialer til særskilt brug er det en krævende opgave, der for hovedparten af messehagelerne er udført i Selskabets værksted.

Det, som for den besøgende på udstillingen vel trænger sig mest på, er jo imidlertid symboler og mønsterdetaljer, der tilfører messehagelerne deres kunstneriske og kirkelige idé, enten vævet ind i stoffet, eller i broderi. På begge felter er der eksempler på det, som er udstillingens tema: UNIKA. Ikke mindst broderiet som kunstart har lidt en stadig mere trang skæbne igennem den periode, som udstillingen repræsenterer. Dronning Margrethe II har med sin omfattende produktion bidraget til at gøre kirkens dragter til et interessant virkefelt med bred opmærksomhed, og flere af dronningens meget personlige arbejder er at finde "i processionen".

Oftest er der tale om et snævert samarbejde imellem menighedsråd, præst, kunstner og kunsthåndværker. Da bliver det kunsthåndværkeren, der får den lod at tolke en let, abstrakt streg til det konkrete udtryk med nål og tråd, og det sker ikke sjældent under pres. Tidsrammen bliver sjældent lagt med henblik på omfanget af selve det arbejde, som broderiet må kræve. I den tekstilhistoriske sammenhæng må det være væsentligt at erindre, at det normalt er kunstneren, der huskes, men kun i de færreste tilfæl-

de den person, som har udført broderiet. Vi tør nok håbe på en ændring på dette punkt i de kommende år.

UNIKA betyder, at vi ikke ser nogen af de udenlandske, i reglen romerskkatolske færdigvarer, som også mange steder er kommet i brug i danske kirker. Det må være fristende, at de kan anskaffes for en brøkdæl af den pris, det vil koste at opfordre en kunstner til at løse

en enestående opgave. Men messehagelen har i Danmark haft en særskilt historie, som det her vil føre for vidt at gå ind på. Det må blot konstateres, at vi bør holde fast ved at lade kirkerne være arnested for den fornemme håndværks- og kunstnertradition i både vævning og broderi, som udstillingen vidner om.

Hanne Frøsig Dalgaard

TENEN inviterer til en spændende skovtur søndag den 4. august 2002 til:

Det sydlige Skåne

Vi vil blive præsenteret for egnens rige og særprægede tekstiler.

*

Vi mødes i Kastrup ca. kl.10 og forventer at være tilbage her igen ca. kl.18.

Besøg på *Ystad museum*, som har til huse i det gamle gråbrødre kloster. Museet har en stor samling af skånske tekstiler og kniplinger, heri også frihåndskniplinger. I 1999 var der en flot udstilling af Österlens folkedragter. Den blev en publikumsuccés med over 40.000 besøgende. Derfor er den nu genopsat i en lidt mindre og omarbejdet udstilling.

Ligeledes skal vi besøge det charmerende *Lilla Rödde Textil-museum* ved Blentarp, langt ude i skoven hvor ingen frier vovede sig ud til de 2 døtre som boede hjemme og syede og vævede deres brudeudstyr, som de lagde i kisten, men som aldrig kom op igen.

Hvis der bliver tid på turen er der mange flere steder som vil være interessante at besøge, f.eks. et

strikkemaskine museum med tilhørende butik med textilt håndværk ved Sjöbo.

*

For at kunne nå at besøge disse steder er det nødvendigt at køre i bus eller alternativt i privatbiler, hvis der bliver for få deltagere. Det forventes at turen bliver på ca. 200 km regnet fra Kastrup.

Det bliver en éndags tur med mulighed for spising undervejs af medbragt madkurv.

Turens pris bliver ca. 300,- incl. transport (hvis vi fylder privatbiler op).

De som har lyst til denne tur, bedes melde sig inden sommerferien eller senest 22 juli til Annet Laursen Skjelsager tlf. 44 95 05 55. Senere tilmelding er mulig, hvis der er plads.

Oplys derfor ved tilmelding om der vil være ledige pladser i bil – eller om der ønskes plads i bil / bus.

Der vil blive tilsendt endelig turbeskrivelse og pris, når vi kender antal deltagere og kan fastlægge transporten.

Annet Laursen Skjelsager

Referat af TENENS generalforsamling den 16. 3. 2002 i Fuglevad

1. Valg af dirigent: Vibeke Ervø, der indledte med at konstatere at generalforsamlingen var lovligt indvarslet.
2. Navneopråb: Der var mødt 25 stemmeberettigede medlemmer.
3. Formandens beretning var trykt i Tenen nr. 3 vinter 2002, og gav ikke anledning til kommentarer.
4. Formandens beretning blev godkendt.
5. Der var ikke indkommet nogen forslag, der har betydning for budgettet.
6. Kassereren fremlagde regnskab og budget. Efter at have udsendt 72 rykkerskrivelser har vi nu 180 medlemmer samt 16 udenlandske, hvilket betyder en nettonedgang i medlemstal på 40. Manglende indbetalinger skyldes ofte, at institutioner, som modtager bladet, ikke bemærker at der er vedlagt girokort og derfor glemmer at betale. Som forsøg har bestyrelsen besluttet at udsende adresserede kontingent-opkrævninger næste gang, for at se, om det er muligt at undgå udsendelse af de mange rykkerskrivelser.
Herefter blev såvel regnskab som budget godkendt.
7. Kontingentet blev fastholdt.
8. Genvalg til bestyrelsen: Hanne Frøsig Dalgaard, Lone de Hemmer Egeberg, Vibeke Lilbæk og Lis Slottved. Bent Bille nyvalgt som repræsentant for Fyn.
9. Revisor: Lucie Borgschmidt-Hansen genvalgt.
Suppleanter: Margit Ambeck og Jytte Harboesgaard genvalgt.
På grund af arbejdspress havde bestyrelsesmedlem Anne-Marie Keblov Bernsted meddelt, at hun gerne ville afgå som ordinært bestyrelsesmedlem, men fortsat stå til rådighed som suppleant. Herefter blev Bent Bille valgt til at indgå i bestyrelsen som Anne-Marie Keblov Bernsteds suppleant for den resterende del af hendes valgperiode.

Deltagere i generalforsamlingen

I øvrigt blev medlemmerne opfordret til at sige til, hvis de havde kendskab til medlemmer, som ville lade sig vælge til suppleant for de områder af landet, hvor bestyrelse inkl. suppleanter er dårligt repræsenterede. Dette gælder især Bornholm og Nordjylland.

10. Der var ikke indkommet nogen forslag.

11. Eventuelt. Her blev der stillet forslag til fremtidige ture:

Ida Kofoed og Annett Laursen-Skjelsager fortalte om arbejdet med skovturen, som i år planlægges at skulle gå til Skåne. Forsamlingen var mest stemt for at, det skulle blive en éndagstur med meget tidlig start hjemmefra.

Med reference til udflugten til Bakkens Hvile foreslog Margit Ambeck et besøg på Cirkusmuseet i Avedøre, hvor der opbevares mange cirkusdragter. Jytte Harboesgaard foreslog et besøg i Det kgl. Teaters garderobe. Rikke Rasmussen anbefalede et opfølgende besøg på Køge Skit-sesamling for at se kartonerne til Bjørn Nørgaards gobeliner på Christiansborg.

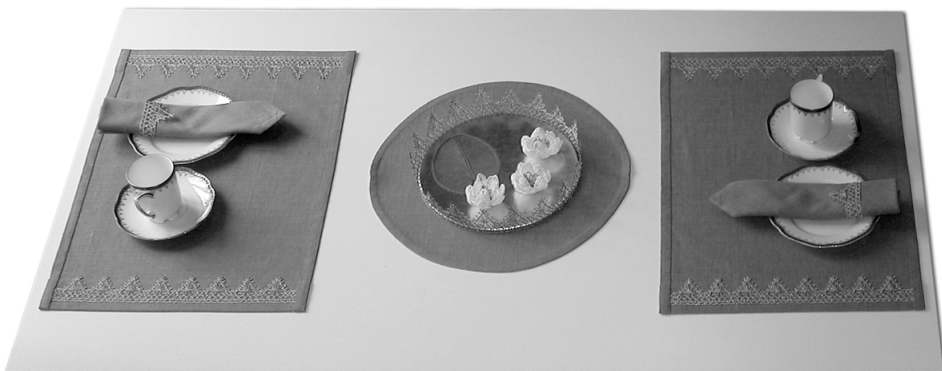
Som opfølgning på formiddagens præsentation af TENENs udgivelse af Danmarks Folkelige Broderiers lysbilledserier på CD-Rom oplyste Vibeke Lilbæk, at ikke alle serier er i foreningens besiddelse og efterlyste orientering/tilbage melding til Hanne Frøsig Dalgaard om, hvor de resterende serier kan befinde sig. Herunder lovede Jytte Harboesgaard at undersøge om Haandarbejdets Fremmes Seminarium muligvis har nogle.

Vibeke Ervø ønsker fortsat oplysninger om artikler om og med tekstilt indhold, men meddelte, at indsamlingen er overtaget af Lis Slottved, som også gerne modtager forslag til indlæg til "Danmarkskortet".

Med tak for god ro og orden erklærede dirigenten herefter generalforsamlingen for afsluttet.

Referent: Lis Slottved

Dirigent: Vibeke Ervø

Mocca for to – var en del af den lille udstilling af rekonstruktioner af de metalkniplinger, der var monteret på en del af tekstilerne. Rekonstruktionerne er udført af Inge Wind Skovgaard, Holbæk, som er kendt for sine bøger om tønderkniplinger.

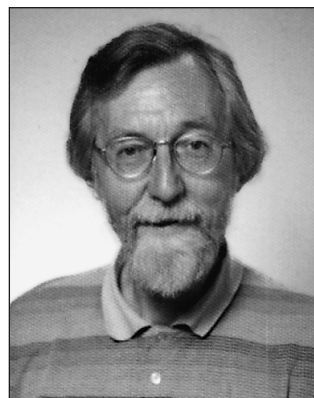
Bent Bille, ny i TENENs bestyrelse, fortæller:

For godt 30 år siden drømte jeg ikke om at jeg ville komme til at arbejde med tekstiler ud over lidt tøjreparation og siden lidt nålebinding og brikvævning. Jeg havde nok i at være sproglærer på Vestfyns Gymnasium og i at passe vores lille landbrug. Men da min kone, Annlise, fik et kursus i vævning på Lærerhøjskolen og hurtigt kom til at undervise på aftenskolen, var jeg solgt. Jeg blev hendes hjælpelærer, og vores vævehold kører nu på 27. år. Vi dygtiggjorde os, især havde vi gavn og glæde af Stoftrykker- og Væverlavets række af erhvervsfaglige kurser. På den måde undgår man ikke at komme ind i tekstilmiljøer på mange leder, og det har vi nydt meget.

Da den tid nærmede sig hvor vi skulle pensioneres fra vore skoler, tog vi det store spring og sluttede os til den gruppe, der var ved at starte det, der skulle blive til Hørvævmuseet på Krengerup – endnu en verden åbnede sig for os.

Boganmeldelse

Vævekompendium. Forfattergruppe: Inger Jensen, Joy Boutrup, Berthe Forchhammer. Øvrige bidragydere: Birte Sandorff, Torill Galsøe, Mary-Ann Hansen, Kirsten Nissen, Inger Mosholt Nielsen, Palle Gulddahl Pedersen og Karen Marie Andersen. Ringbind med løbladssystem. Illustreret i sort/hvid. Kan købes ved henvendelse til Designskolen Kolding, Ågade 10, 6000 Kolding, tlf. 76 30 11 21. Pris 350 kr. incl. forsendelse.

I ni år har vi nu arbejdet med maskinvævning og har fordybet os i emner vedrørende hør, og det har været en stor tilfredsstillelse at se vores museum trives, både med hensyn til en humorfyldt medarbejderstab og med hensyn til besøgstal.

Da vi forleden blev spurgt om en af os ville være med i bestyrelsesarbejdet her, trak vi lod. Loddet faldt på mig, og det er jeg ikke ked af.

Bent Bille

Nu foreligger der langt om længe en grundig bindingslære på dansk. Der er tale om et kompendium i løbladssystem udviklet af en gruppe lærere på Designskolen i Kolding. Dette forsøgs- og udviklingsarbejde blev støttet af Undervisningsministeriet, ligesom tekstilafdelingen ved Danmarks Designskole også har været involveret.

Kompendiet er først og fremmest udviklet til undervisnings-

brug på designskolerne, men det udbydes nu til salg, så vi andre også kan få glæde af det. Min første reaktion var, at hvis de studerende virkelig når at få arbejdet sig igennem denne bindingslære, så får de en bedre væveteoretisk uddannelse end jeg selv fik på kunsthåndværkerskolen i sin tid. Min næste reaktion var, at brugen af computerteknologi afspejles i tilgangen til bindingslæren og formidling af denne. Det har den fordel, at mere komplicerede problemstillinger lettere kan visualiseres, og den studerende kan arbejde mere frit med bindingslære og forhåbentlig få en større indsigt og forståelse. Brugen af computerteknologi giver først og fremmest mulighed for at lege mere frit med bindinger end den gamle metode med patronpapir indbød til. Omvendt er faren ved teknikken, at det hele ender i en stor broget kompleksitet, fordi alt er muligt, og det får mig til at tænke på følgende, som muligvis er en anekdote: Da Gerda Henning underviste på kunsthåndværkerskolen, sagde hun til sine studerende: "Nu skal I igennem denne tykke bog med bindingslære for at forstå, at en lærrebsbinding er det smukkeste!" Kompendiet er delt op i særskilte kapitler, der hver afsluttes med litteraturhenvisninger og stikordsregister. Litteraturhenvisningerne er mange, og der henvises især til udenlandsk litteratur. Danske titler, som der henvises til, er Geismars bindingslære fra 1950 og Paulli Andersens vævebog fra 1970-erne, og det siger jo noget om, hvor påkrævet det er at få udgivet en omfattende bindingslære på

dansk. I årevis har det ikke været muligt at købe en sådan.

For at give et indtryk af, hvor omfattende selve bindingslæren er, skal der her plukkes fra indholdsfortegnelsen: grundbindinger, afledte bindinger, kombinationsbindinger, crepebindinger, cordbindinger, luvvævning, farveeffekt, partitægning, partimønstre, forstærkede bindinger, flere lags bindinger, lampas, partiel opbinding. De ledsagende tegninger viser mange variationer af den enkelte binding, ligesom teksten byder på rigtig mange gode "fif" i forhold til bindinger. Interessant er det også, at sproget om bindinger ændrer sig, og her er faktisk sket noget, siden jeg selv sad på skolebænken for tyve år siden. Beiderwand blev dengang betegnet som en halvdrejll, i dag, lampas. Da jeg for nogle år siden stødte på navnene taqueté og samitum troede jeg, at der var tale om noget helt nyt og ukendt. Tænk, så er der bare tale om en forstærket skudreps og en forstærket kipper!

I kompendiet har jeg bemærket, at spidsrudet kipper ikke også kaldes gåseøje og crepebindinger i farveeffekt kaldes ikke for hane-fjed. Det kan undre, eftersom kompendiet ellers medtager mange af de svenske navne, som vi har taget til os. Nu er navne som gåseøje og hanefjed rent folkelige, de er på ingen måde tekniske betegnelser, men de udgør et sprogligt og kulturelt arvegods, som jeg synes, at vi skal værne om. Munkebælte hed også hjulrejst på Kalundborgegnen i begyndelsen af 1800-årene, blot et eksempel af mange. Ved man, at den samme binding kan optræde med mange forskellige navne, bli-

ver det faktisk lettere at forstå og bruge såvel ældre som udenlandsk litteratur.

Når dette er sagt, skal der ikke herske tvivl om, at bindingslæren er gennemarbejdet, informativ og brugervenlig. Men det bliver også nødvendigt at kaste lidt malurt i bægeret, idet kompendiet indeholder to kapitler, der kunne trænge til en opstramning.

Kapitlet "Ikke gennemgående skud", altså billedvævsteknikker, er på sølle 13 sider, hovedparten af tegningerne er vanskelige at aflæse, det vil sige, hvis man kender og benytter teknikkerne i forvejen, så går det nok, men de kommer til kort i en undervisningssammenhæng. Tegningerne er simpelthen for små, og de viser et for lille udsnit af trådenes gang. Den bedste vejledning finder man fortsat i Maria Brekke Koppens bøger om emnet. Men der findes faktisk også nogle udmærkede kompendier om billedvævning på dansk. De er udarbejdet af Mette Lise Røssing og fås ved henvendelse til Skals

Håndarbejdsskole. Kompendierne foreligger i simpel fotokopi, men det skal man ikke lade sig narre af. Jeg har med stort udbytte benyttet dem i undervisning.

"Opsætning af væv" er ligeledes et problematisk kapitel, idet seks sider med så få illustrationer næppe kan være til megen hjælp. Hvis man i forvejen kan sætte væv op, går det jo nok, men ellers har jeg fundet den bedste opsætningsvejledning i Ingeborg Mule Henningsens Væverens ABC, hvor der svares på spørgsmålene hvorfor og hvordan. Forfatterne kunne da i det mindste have nævnt titlen i litteraturlisten.

Den ultimative vævebog er ikke skrevet og kan næppe skrives. Trods skønhedspletterne foreligger der et solidt kompendium, der ikke overflødiggør den eksisterende vævelitteratur, men tilføjer en ny dimension, og som sådan kan det anbefales.

Susanne Nielsen

På Internet:

TSA – Textile Society of America,
<http://textilesociety.org>
ICOM – International Council of Museums,
<http://www.icom.org>
also has an international committee for textiles
<http://www.icom.org/internationals.html#costume>

<http://dept.kent.edu/museum/link/icom.html>

The latter link will take you directly to the committee's pages where you will find lots of information, including storage and conservation recommendations.

formidlet af Vibeke Ervo

Artikel:

Tidl. museumsinspektør i Skærbæk Museum H.E. Sørensen, i *Sønderjysk Månedsskrift nr. 11/2001*: "Hedemøllen" - et billedtæppe fra Skærbæk Væveskole på Skærbæk Museum:

I efteråret 2001 erhvervede Skærbæk Museum et tæppe designet af den tyske kunstner Alfred Mohrbutter og fremstillet på Skærbæk Væveskole. H.E. Sørensen fortæller historien bag tæppet.

Lis Slottved

ARRANGEMENTS- OG Udstillingskalender

TENEN inviterer: Skovtur til det sydlige Skåne.

Søndag den 4. august 2002. Tilmelding inden sommerferien eller senest 22 juli til Annet Laursen Skjelsager. Se udførlig invitation i dette blad.

Viborg Stiftsmuseum:

Broderi. Gamle og nye teknikker mødes. Skals Håndarbejdsskole viser et møde mellem nyt og gammelt broderi. 24.6. - 30.6.02

Det kan jeg fortælle - kulturkælderens billedvævningsprojekt. 15.7. - 1.9.02

Adr.: Hjultorvet 4 og 9, 8800 Viborg

Kvindemuseet:

Portræt af en samler - Inge Sørensen. Kjoler, hatte, sko og dukker. Til 14. august 2002.

Adr.: Domkirkepladsen, 8800 Viborg.

Spøttrup Borgmuseum:

Miljøvenlige gallakjoler og klæde. 6.6. - 16.6.02.

Adr.: Borgen 6A, 7860 Spøttrup.

Textilforum:

Broderier B... Se <http://www.broderi.u-net.dk>. 16.3. - 20.5.02.

QuilteQunstnerne. 25.5. - 28.7.02. GRIMA. 10.5. - 4.8.02.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning.

Museet på Sønderborg Slot:

Embroidery Mail. Jytte Harboesgaard og Debra Virgins broderede korrespondance. Til 11.8.02.

Adr.: Sønderbro 1, 6400 Sønderborg.

Museet på Koldinghus:

Designskolen Kolding Afgangsudstilling. 20.6. - 28.7.02.

Adr.: Koldinghus, 6000 Kolding.

Hørvævmuseet:

Broderi 2002. Den fynske del af håndarbejds lærernes projekt. 4.5. - 29.9.02.

Henrietta Rose Blossum: *QuilteQunst.* 4.5. - 9.6.02. Lotte Dalgård: *Hør og tøj.* 11.6. - 14.7.02. Jens Bohr: *Træsnit.* Helle Baslund: *Billedvævninger.*

16.7. - 11.8.02. Kirsti Malmivuo: *Twisting shining flax fibres* - finske billedvævninger. 13.8. - 8.9.02. Merethe Stoltze: *Årstider - filtarbejder*. Grethe Pedersen: *Raku - keramik*. 10.9. - 31.10.02
Adr.: Nårupvej 30, 5620 Glamsbjerg.

Næstved Museum:

3 × broderi. Afgangsp projekter fra tre elever ved Den Klassiske Broderiskole. 3.5. - 25.8.02.
Adr.: Ringstedgade 4, 4700 Næstved.

Gallerie Dragehøj:

Textiludstilling. Lise Paulsen, Birgitte del Olmo, Henrik Borg. 26.5. - 23.6.02.

Adr.: Bækgårdsvej 14, Fensmark, 4700 Næstved.

Landbrugsmuseet Lundekrog:

Åbner for sommeren søndag den 5. maj 2002.

Adr.: 4623 Lille Skensved.

Kunstmuseet Køge Skitsesamling:

Kartoner og skitser til Dronningens gobeliner på Christiansborg.

Adr.: Nørregade 29, 4600 Køge.

Kulturhuset Felix:

Tidens Trend. Midtsjællands Vævekreds og Vi Våvare i Skåne udstiller tekstil. 24.5. - 2.6.02

Adr.: Bygaden 1, 4320 Lejre.

Købmandsgården:

Væver Lotte Dalgård udstiller. 1.5. - 31.5.02.

Adr.: Algade 11, 4230 Skælskør.

Værløse Museum:

Landbokvindens hverdagstekstiler 1860-1960. Med arbejdende vævestue. Til 8.9.02.

Adr.: Mosegaarden, Skovgårds Allé 37, 3500 Værløse.

Haandarbejdets Fremmes Galleri:

Åbningsudstilling: *Dansk Liv og Natur udtrykt gennem Korssting* viser arbejder af Gerda Bengtsson 1900-1995. Indvielse 11.5. kl. 14-17.

Bag galleriet står japaneren Makiko Yamanashi.

Adr.: Badstuestræde 11, 1209 København K.

Grønlændernes Hus - Kalaallit:

Gobeliner og Nordbodragter. Tekstiludstilling med Persida Lunds vævearbejde og Magga Karlsens vævede Nordbodragter. Til 31.5.02

Adr.: Løvstræde, 1152 København K.

TENENs kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Yderligere oplysninger samt illustrationer modtages gerne direkte fra arrangører og deltagere. Deadline for korte meddelelser er ca. to uger før bladet udkommer. Send oplysningerne til Lone de Hemmer Egeberg, som koordinerer listen.

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand
Lone de Hemmer Egeberg	Gærdet 12 3460 Birkerød	45 81 15 97 <i>vdblom@worldonline.dk</i>	næstformand + redaktion
Anni Mejdahl	Nibsbjergvej 10 7500 Holstebro	97 42 37 86	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær
Bent Bille	Langgade 44, Flemløse 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@vip.cybercity.dk</i>	redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl@mac.com</i>	redaktion
Anne-Marie Keblov Bernsted	Kildevældsgade 87, 2.tv 2100 københavn Ø.	39 20 48 81	suppleant
Jytte Harboesgaard	Frederiksberg Allé 78 1820 Frederiksberg C	33 21 14 81	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Lucie Borgsmidt- Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Sasserød 16 5462 Morud	64 83 11 26	korrektur, forklæder
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl@mac.com</i>	redaktion

- Kontingentopkrævning fremsendes særskilt.
- Kontingentet er 175 kr. som sidste år.
- Vær rar at huske betalingsfristen for fornyelse af TENEN-medlemskabet!
- Vær sikker på, at afsenderadressen er den adresse, som bladet TENEN skal sendes til.

Silkeavl i Danmark

Chr. IV har af flere grunde interesse for tekstilfolket. Omkring 1620 gjorde han en stor indsats for at fremme silkeavl i Danmark og lod i den forbindelse plante morbærtræer – silkeormens føde – forskellige steder i København. Blandt andet stod der et morbærtræ for enden af Proviantgården, næppe meget mere end 100 m fra Blåtårn, hvor hans datter Leonora Christina som bekendt senere sad indespærret i 22 år. Fra dagbogen Jammers Minde ved vi, at hun her opdrættede silkeorme i flere sæsoner, og det er vel nærliggende at tro, at deres føde kan være kommet fra

netop dette træ. Iøvrigt står det endnu og anses for at være landets ældste. I sommeren 2000 bar det en umådelig rig høst af sorte, saftige morbær.

Ref.: Thordur Hansen, H. & T. Kjærgaard, Leonora Christina som silkeavler, *Carlsbergfondet · Årsskrift 1999*. Kbh.: 1999 (cop.)

*Lone de Hemmer Egeberg
Foto: Lilbæk*

